

**В. С. Новак**

## **ВЯСЕЛЬНЫЯ АБРАДЫ І ЗВЫЧАІ БЕЛАРУСАЎ І КІТАЙЦАЎ<sup>5</sup>**

*В статье на богатом фактическом материале, записанном в полевых экспедициях в городе Гомеле, рассматриваются свадебные обряды и обычаи белорусов, выявляется общее и отличительное в структуре свадебных обрядовых комплексов белорусского и китайского народов, в сопоставительном аспекте анализируются отдельные структурные компоненты свадебной обрядности и связанные с ними приметы и поверья.*

*Ключевые слова: свадебный обрядовый комплекс, обряд, обычаи, приметы и поверья, сватовство, структурные компоненты, обрядовый этап.*

Вывучэнне традыцый вясельнай абраднасці беларусаў у супастаўленні з кітайскім вяселлем надзвычай перспектыўна для разумення менталітэту абодвух народаў, у сямейна-абрадавым фальклору якіх знайшлі адлюстраванне такія культы, як прыродна-касмiчны, ушанаванне продкаў і працяг роду. У якасці аб'екта даследавання вясельна-абрадавыя абраны экспедыцыйныя фальклорна-этнаграфічныя матэрыялы, звязаныя з вясельнай традыцыяй горада Гомеля. Што да вясельна-абрадавага матэрыялу кітайскага народа, то ў прапанаваным артыкуле будучы выкарыстаны як апублікаваныя крыніцы, так і звесткі з інтэрнэт-рэсурсаў.

Вясельны абрадавы комплекс беларусаў надзвычай складаны па структуры, кожны з вясельных перыядаў (давясельны, уласна вясельны, паслявясельны) уключае шматлікія абрадавыя этапы, якія вылучаюцца адметнымі рытуаламі і песнямі, прыкметамі і павер'ямі. Вясельная абраднасць г. Гомеля, як сведчаць фактычныя матэрыялы, уяўляе сабой своеасаблівы кангламерат розных мясцовых вясельных традыцый, носьбітамі якіх з'яўляюцца не толькі гамельчане, але і жыхары з розных вёсак Добрушкага, Гомельскага, Лоеўскага, Веткаўскага, Рагачоўскага, Кармянскага, Хойніцкага і іншых раёнаў Гомельскай вобласці, а таксама прадстаўнікі іншых нацыянальнасцей, найперш рускія і ўкраінцы. Засяродзім увагу на давясельным перыядзе, які займаў важнае месца ў сістэме вясельных абрадаў, звычайў і песень як беларускага, так і кітайскага народаў. Зыходзячы з этнаграфічных апісанняў беларускага вясельна-абрадавага матэрыялу, у сваіх часцей за ўсё прыходзілі сват з бацькам жаніха, мэта прыходу якіх агучвалася ў форме іншасказальнага дыялогу. Як правіла, у ролі свата выступаў мужчына, які карыстаўся павагай: *Хадзілі ў сваты, калі хлопец з*

---

<sup>5</sup> У артыкуле выкарыстаны матэрыялы архіва навукова-вучэбнай фальклорнай лабараторыі ГДУ імя Ф. Скарыны.

дзеўкай ужо дамовіліся паміж сабой. Сваты прыходзілі з хлебам-соллю, з гарэлкай. Выбіралі ў сваты самых наважаных людзей. Сваты пачыналі здалёк: “У нас ёсць купец-маладзец, у вас на прадажу ёсць цялушка-палушка. Ці не прадасце нам?” (запісана ў г. Гомелі ад Рабыкінай Кацярыны Цімафееўны, 1942 г. н. (пражывала ў Веткаўскім р-не) А. Кучаравай). «У Кітаі сватоў называлі *бин жэнь* (человек льда). У гарадах часцей за усё былі прафесійныя сваты, а ў вёсках на гэту ролю запрашалі мужчын з мясцовых жыхароў. <...> Свацця павінна была па магчымасці прадставіць усе лепшыя бакі адной і другой сям’і для таго, каб вяселле ў выніку паспяхова адбылося» [1, с. 79–80].

Як і ў беларусаў, «сватанне з’яўляецца пачатковым і вельмі важным этапам кітайскага шлюбу. Толькі тут у дзелавыя перагаворы бацькі маладых уступаюць без пасрэднікаў. Пры гэтым спачатку робяць гэта з дапамогай перапіскі, падчас якой абменьваюцца паведамленнямі аб урачыстасці, што адбудзецца, і стварэнні новай сям’і. Асабліваю ўвагу кітайцы надаюць выбару спрыяльных дат для вяселля, звяраючы гараскопы дзяцей» [2]. Іншы раз, калі маладому чалавеку спадабалася дзяўчына, то ён пасылаў да бацькоў нявесты сваццю: «Адбывалася сватанне, і сям’я хлопца павінна была падрыхтаваць падарункі для сваці і бацькоў дзяўчыны. Пры сустрэчы свацця абменьвалася з бацькамі дзяўчыны запіскамі, на якіх былі запісаны імёны і ўзрост абодвух маладых» [3]. Як адзначае Чжан Хуншань, «у старажытным Кітаі перад сватаннем сям’я жаніха пасылала сям’і нявесты папераджальную запіску (“цао те узи”) з указаннем васьмі іерогліфаў жыцця, дзе паведамляліся імя жаніха, год, месяц, дзень і нават час яго нараджэння. У Кітаі людзі часта выкарыстоўвалі “нябесны задзякальны цыкл” і “зямны задзякальны цыкл”, каб запісаць год, месяц, дзень і час» [1, с. 77].

Адорванне падарункамі сватоў мела месца і ў вясельнай абраднасці беларусаў: *Обычно, если невеста соглашалась, то сватов обвязывали полотенцем, а матери выносили кусок ткани* (запісана ў г. Гомелі ад Сявуцкай Антаніны Мікалаеўны, 1925 г. н., пражывала ў в. Маркавічы Гомельскага р-на). Паводле сведчанняў жыхаркі г. Гомеля Дрончанка Аляксандры Іванаўны, 1922 г. н., перасяленкі з в. Чахі Хойніцкага р-на, калі ехалі сватацца да нявесты, якая захавала цнатлівасць, то абавязкова абвязвалі бутэльку з гарэлкай чырвонай ніткай або стужкай, у адваротным выпадку – сіняй: *Жаніх сабірае сваіх радзіцелей і прыяжджае ка мне ў сваты. Хлеб прывозілі. І бутылчку прывозілі. І красную нітачку завязваюць на бутылку ці лентачку. Гавораць, калі красную завязваюць, калі ідуць да дзевачкі, то гэта дзевачка чэсная. А калі не красная лентачка, то гэта пазор на ўсю дзярэўню. Так паложэна. А калі на бутылку завязуць сінюю лентачку, то гэта дзеўка ўжэ не чэсная была.*

Важнае значэнне ў беларускай і кітайскай вясельных традыцыях надавалася пасагу нявесты. Напрыклад, паводле сведчанняў інфармантаў, у дзень вяселля дружкі нараджалі нявесту, гатовілі прыданае. Прыданае – вялікі сундук, гэта было вельмі важна. Калі была сваха, то аглядала прыданае – колькі ручнікоў наткана, пярыну, пасцелю (запісана ў г. Гомелі ад Рабыкінай Кацярыны Цімафееўны, 1942 г. н. (пражывала ў Веткаўскім р-не) А. Кучаравай). У якасці пасагу ў кітайцаў выкарыстоўваліся спецыфічныя прадметныя атрыбуты, надзеленыя ў народных вераваннях адметнай сімволікай: «Сям’я жаніха павінна адправіць сям’і нявесты пісьмо, у якім патрабавалася прыслаць пасаг нявесты, каб упрыгожыць пакой. Калі пасагу не будзе, то і вяселле не адбудзецца. Сям’я нявесты ў адказ павінна адправіць пасаг, якасць і колькасць якога будзе вызначаць статус нявесты ў сям’і будучага мужа. Па традыцыі, у пасаг уваходзяць нажніцы, якія выглядаюць як два матылькі, што сімвалізуюць цэльнасць ў доме. Дасылаюць вазу, якая сімвалізуе згоду, гаршчок з фруктамі, што абазначае ўрадлівасць, і манеты, што сведчаць пра багацце» [4].

У сістэме вясельнай абраднасці беларусаў, у прыватнасці жыхароў г. Гомеля, абрадавы этап развітання маладой з сяброўкамі вядомы пад назвамі *зборная субота*, *дзявошнік*, *дзявочнік*: *За дзень перад вяселлем дзяўчына гатуе вячэру ў сябе дома і збірае ўсіх сваіх сябровак. <...> На працягу ўсёй вячэры дзяўчыны ўспамінаюць усе лепшыя і цікавыя моманты іх жыцця, якія яны праводзілі разам, п’юць за салодкае жыццё будучай нявесты, даюць ёй розныя парады. Дзявочнік сімвалізуе развітанне са свабодным жыццём і ўступ у новае – сямейнае* (запісана ў г. Гомелі ад Шуманавай Алены Мікалаеўны, 1980 г. н.). Сярод рытуалаў зборнай суботы, паводле ўспамінаў жыхаркі г. Гомеля, якая пражывала раней ў в. Свяцілавічы Веткаўскага р-на, вылучаўся рытуал «завівання ёлачкі»: *У суботу перад свадзьбай нявеста звала сваіх падружак “віць ёлку”. Украшалі эту ёлку цвяточкамі і ставілі ў места, штоб ніхто не відзеў* (запісана ад Ермакавай Тамары Фёдараўны, 1937 г. н.). Як падкрэслівае Чжан Хуншань, кітайская нявеста таксама напярэдадні вяселля сустракалася з сяброўкамі: «З таго моманту, як быў вызначаны дзень вяселля, нявесце нельга было пакідаць жаночую палавіну дома. Гэтыя дні яна праводзіла ў кампаніі сябровак, якія “праважалі” яе ў новую сям’ю» [1, с. 89].

Падрыхтоўка абрадавага печыва – важны структурны кампанент вяселля і ў беларусаў, і ў кітайцаў. Пачатак ўласна вясельнай часткі ў беларускай вясельнай традыцыі быў звязаны менавіта з падрыхтоўкай гэтага галоўнага абрадавага хлеба – каравая, які сімвалізаваў багацце і дастатак маладых у шлюбе. Невыпадкава для выканання гэтай пачэснай місіі запрашалі жанчын, якія былі паважанымі і шчаслівымі ў сямейным

жыцці: *Каравай, канешні, пяклі, якая-небудзь жэнічына, каторая шчасліва была* (запісана ў г. Гомелі ад Сявуцкай Антаніны Мікалаеўны, 1925 г. н. (пражывала ў в. Маркавічы Гомельскага р-на)); *Но абязцельна жэнічына, каторая лепіць каравай, павінна быць замужам, не ўдавой* (запісана ў г. Гомелі ад Карпінскай Алены Кузьмінічы, 1917 г. н.); *Каравай далжны былі пячы дзве-тры жанчыны, у якіх у сям'і згода, адзяваліся ва ўсё чыстае, пяклі, слявалі, прыгаворвалі: “Расці, расці, каравай, / Маладым шчасце-долю давай”* (запісана ў г. Гомелі ад Рабыкінай Кацярыны Цімафееўны, 1942 г. н., (пражывала ў Веткаўскім р-не) А. Кучаравай).

У кітайскай вясельнай абраднасці таксама мела месца абрадавае печыва, аднак яно выконвала функцыю своеасаблівай сімвалічнай абвесткі пра падрыхтоўку да вяселля: «У Кітаі ў якасці паведамлення родзічам і сябрам маладых аб падрыхтоўцы да вяселля з'яўлялася тое, што ім раздаваліся круглыя пшанічныя або рысавыя аладкі. <...> Традыцыйная вясельная выпечка ў Кітаі называецца таксама “дракон і фенікс” і сімвалізуе злучэнне мужчынскага і жаночага пачаткаў» [1, с. 86].

Дзяльба каравая як важны кульмінацыйны момант у беларускім вяселлі суправаджалася шматлікімі пажаданнямі, у якіх знайшлі адлюстраванне народная мудрасць, маральна-этычныя нормы: *Дарую сруб, каб нарадзіўся лесаруб; Дарым мёда бочку, каб нарадзілі сына й дочку; Дарую пару галубоў, каб была верная любоў* (запісана ў г. Гомелі ад Рабыкінай Кацярыны Цімафееўны, 1942 г. н., (пражывала ў Веткаўскім р-не) А. Кучаравай).

Устойліва захоўваюцца ў памяці жыхароў г. Гомеля звесткі пра такі старадаўні абрадавы этап вяселля беларусаў, як пасад, з якім таксама былі звязаны шчасце і дабрабыт маладых, а таксама змена іх статусу, напрыклад, сімвалічны перавод дзяўчыны ў жаночкі стан. З гэтай мэтай адбываліся пэўныя маніпуляцыі з валасамі («падстрыганне і падпальванне»), пакрыванне кавалкам палатна або хусткай галавы маладой: *Две подружки молодой расчёсывают её, заплетают волосы и одевают на голову платок, завязывают его под бороду обязательно. Так как она уже будет бабой и, конечно, поют жалосные песни, а молодая плачет. Да ещё молодую садят на кут стола на козжух, это значит, чтобы она была богата и жила в достатке, и она сидит всё время за столом на козжуху* (запісана ў г. Гомелі ад Коваль Варвары Пятроўны, 1924 г. н.). Пра аналагічную традыцыю, звязаную з пераводам дзяўчыны ў жаночкі стан, прыгадваецца і ў кітайскіх крыніцах: «Валасы нявесце зачэсвала і завівала шматдзетная жанчына, якая спазнала шчасце ў шлюбе» [2].

Пра падабенства вяселля ў беларусаў і кітайцаў можна меркаваць і па прыкметах і павер'ях, якія адрозніваюцца ўстойлівацю бытавання. Напрыклад,

рассыпанне зярнят з рысам перад уваходам нявесты ў дом жаніха, што сімвалізуе ўрадлівасць, прымацаванне лустэрка на вясельную сукенку маладой, каб засцерагчы яе ад звышнатуральнага ўздзеяння злос-ных духаў [4].

Што да народных вераванняў у беларускай вясельнай традыцыі, то варта прывесці наступныя: *Кавалачак караваю бралі чыстай хустачкай, каб маладыя былі багатыя, голай рукой нельга было браць* (запісана ў г. Гомелі ад Рабыкінай Кацярыны Цімафееўны, 1942 г. н. (пражывала ў Веткаўскім р-не) А. Кучаравай); *Каравай вносили на голове, каждая девка старалась ухватить кусок, чтоб выйти замуж* (запісана ў г. Гомелі ад Конухавай Ніны Пятроўны, 1942 г. н.); *На скамью, где сидят молодые, кладут шубу, чтоб жизнь была богатая* (запісана ў г. Гомелі ад Жалабковай Любоўі Аляксандраўны, 1949 г. н., пражывала ў в. Вайцін Гомельскага р-на); *Пасля караваю вынасілі “ельца”, збіралася многа маладых дзядучат, і кожная хацела ўхапіць самы прыгожы цвяток, асабэнна вярхушку. Лічылі, хто сарве вярхушку, тая раней пойдзе замуж* (запісана ў г. Гомелі ад Карпінскай Алены Кузьмінчы, 1917 г. н.).

Прыведзеныя матэрыялы па вясельнай абраднасці беларусаў і кітайцаў сведчаць пра тое, што вяселле – гэта ўнікальны від мастацтва, які мае агульную аснову, заснаваную на кульце працягу роду з ідэяй захавання жыцця. У вясельных абрадавых комплексах абодвух народаў выяўляюцца спецыфічна адметныя рысы ў структурных кампанентах, звязаных з імі рытуалах, прыкметах і павер’ях.

### Спіс выкарыстаных крыніц

1. Чжан Хуншань. Семейно-обрядовый фольклор белорусов и китайцев в компаративном аспекте / Чжан Хуншань ; под ред. И. В. Казаковой. – Минск : РИВШ, 2021. – 172 с.
2. Свадебные традиции [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http://www.fotkay.ru/svadebnye\\_tradicii\\_kitaya](http://www.fotkay.ru/svadebnye_tradicii_kitaya). – Дата доступа : 03.11.2021.
3. Свадьба в древнем Китае [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http://www.vuzlit.ru/546004/svadba\\_drevnem\\_kitae](http://www.vuzlit.ru/546004/svadba_drevnem_kitae). – Дата доступа : 03.11.2021.
4. Сценарий китайской свадьбы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.rusvesta.ru/planirovanie/scenarij/kitajskaya-svadba>. – Дата доступа: 03.11.2021.

*The article studies wedding ceremonies and customs of Belarusian people, it is based on the rich factual material recorded during field expeditions in the city of Gomel. The article reveals general and distinctive features in the structure of the wedding ritual complexes of the Belarusian and the Chinese. It analyses certain structural components of wedding rituals and related signs in a comparative aspect.*

*Keywords: wedding ritual complex, rite, custom, omens and beliefs, matchmaking, structural components, ritual stage*